

Һәкимин нағылы

Саат она яхын иди. Мән гановдан чыхыб, үстүмүн тоз-торпагыны чыр-параг, кәнардакы ири бир дашын үстүндә отурдум. Махоркадан эш-дийим папиросу чәкмәйә башладым. Шәһәр бир аңлыға кәлиб көзүмүн өнүдән кечди: апрел күнәшинин илыг шүалары үфүгләрдә рәгс эдәрәк, кайната нур сәпдикчә, Краснодар шәһәри эзаблы кечәнин руһи сыхынтыларындан гуртарыб дәриндән нәфәс алырды. Ахшамдан бәри учуг эвләрин күнчләринә гысылмыш сәрчәләр чивилдәшир, зирзәмиләрдә кизләнмиш әһали үст-башыны чыр-па-чырпа күчәләрә чыхыр, зенитчиләр топларыны силиб йохлайырдылар. Әсәң хәфиф күләк баһарын илк райһәсини кәтирәрәк, барыт түстүләрини дағыдырды. Доғудан да ахшамдан бәри шәһәрин вәзийәти хейли дөйишмишди. Кечәки һава басгыны заманы учан эвләрин кәрпичләри йоллара сәпәләнмиш, пәнчәрә шишәләри сынмышды. Янымыш эвләрин чылпаг бачалары көйләрә учалырды. Бир чох биһналар исә һәлә дә япмагда вә түстүләнмәкдә иди. Язын истисилә ганы исиһиб һәрәкәтә кәлән иланлар кими, дүшмән дә яваш-яваш кәрнәшәрәк әл-голуну ачмаға башлайырды. О, бүкүн үч кечә иди ки, шәһәрә һавадан басгын әдирди.

— Әми, сиз бурда нә газырсыһиз?—дәйә гулағыма кәлән бир сәс мәһи фикирдән алырды. Башымы галдыраркән гаршымадә тәхминән 4 яшлы, сары гыврмы сачлы, при мәһи көзлү, арбәһиз бир гызын даяндыгыны көрдүм. Оун ойһаг көзлә-

ри мәнә бахдыгча үрәйим чырпын-маға башлады. Ону яныма чағырыб, гучағыма алдыгдан сонра сачыны сығаллаяраг:

— Бурда узун ганов газырыг, гызым,—дәдим.—Фритс кәләндә ора дүшәчәк, биз дә ону өлдүрәчәйик. Гой онлар бизим эвимизә кәлмәсин.

Сонра ону даһа мөһрибанлыгга бағрыма басараг:

— Инди исә гызым, дә көрүм адын нәдир?—дәйә сорушдум.

— Аня—дәйәрәк гыз, сәсини узадыб мәнә чаваб верди.

— Кимин гызысан?

— Атамын.

— Атаң кимдир?

— Доктор.

— Бәс аһан һаны?

Көрпәнин үзү нәдәнсә бирдән чидләшди. Гаһ-габагы тутгуилашды. Көзләринин һәлгәси яшармаға башлады. Оун тәр-тәһиз, инчә, назик вә көрпә додаглары яваш-яваш бүзүлдү. О, һычгырмаға башлады. Мән гызчыгазы сакит этмәк истәднимсә дә әксинә, о, даһа учадан арламаға башлады. О, арладыгча бағрым парча-парча олур вә бу мәсум көрпәнин яралы бир ерһә тохундугум үчүн руһи бир эзаб чәкирдим. Мән ону гучағыма алыб, кәзиндирир вә сакитләшдирмәк истәйирдим. О, исә ағлайырды.

— Аня, гызым, сәнә нә олды?—дәйә архамдан бир сәс кәлди. Мән керп дөнәркән, гыз гучағымдан гопуб оуну бойнуна сарылды. Атасыһан гойнуна гысылан бу көрпә яваш-яваш сакитләшмәйә башлады.

Онун көз яшларыны чиб дасмалы илэ силон ата чбиндан чыхардыгы конфетте гызына верди. О, бир анлыга һәр шейн унутду. Атасынын гучагындан дүшэрэк, ойнамаға гачды. Биз бир-биринизе бахдыг.

— Йегин ки, сиз ушагдан анасыны хэбэр алдыныз, дейлими, йолдаш капитан?—дейэ мәнэ мүрачэт эдэн һәкимин гашлары чатылды. Мән тәэчүблө:

— Сиз буну нәдән билдиниз? — дедим.

— Адәтә мәним гызыма анасыны хатырлардәкән ағлайыр.

Мән даһа да марагланараг:

— Көрүнүр ки, йолдаш һәким, бурада нә исә сиррли бир мәсәлә вар, — дедим.

О исә дәриндән көксүнү өтүрәк: — Бәли, йолдаш капитан, бу дорудан да бир сиррдыр.—дейэ һәким сөһбәтә башлады:

Яхшы хатырлайырам. Союглу бир декабр күнү иди. Эвмизин ичнин гара бир көлкө бүрүмүшдү. Отаға даш ки ми ағыр бир сүкүт чөкмүшдү. Эвмизин ичәрисиндәки һәр шей кәдәри вә мәнәлы бир сәкилтлийн ағушунда мүркүләйрди. Лиза бир күнчә дурараг, өз көрпәсинә мәнәбәттә долу, ләкин итизар вә итирәбләр бир бахышла тамаша эдири. Нәятын бүтүн ишкәнчә вә итирәбларыннан хәбәрсиз олан, азад гушлар ки ми гайгысыз олан гызым исә һеч нәйә этина этмәдән өз оюнчагларилә ойнайырды. Дивар саатынын арамсыз тыггылыларындан башга эвдә һеч нә эшидилмәйирди.

Мән оғрун-оғрун гызыма вә Лиза бахыгдан сонра дарыхдыгымда өзүм дә һис этмәдән дәриндән көксүмү өтүрдүм. Лиза дисинәрәк фикирдән айылыб мәнә яхылашды. О, чарпайымын янында отурараг мәнә охшамәға башлады:

— Фикир этмә, Паавлик,—деди,— һәр шей дузалар. Бир дә ки, сән хәстәсэн, чох зәифләшмисән; зәиф бәдән исә фикир зәрәрдир. Бир бах, Аня нечә шаддыр. Ахы сән кәрәк ону кәдәрләндирмәйсән.

Лиза бахышларыны гыза тәрәф чевирди. О исә өз оюнчагларилә

мәшгулдү. Мән дә Аня тәрәф чевирлидим. Бу мәсүм көрпә олдуқчә дәйишилмишди: онун гызыл күлчә бәзәйнә янагы солмуш, рәнки агармышды. Додагларынын да ганы гачмышды. Һәлә о шад, ойнаг вә долгун көзләри нә гәдәр сөнүкләшмишди. Һәлуки, әввәлләр о көзләрдә бир ушаг мәсүмлуғу вә севинчи варды. Багдан мәнә үрәк верән Лиза таб кәтәрәк билмәһәрәк көксүнү өтүрдү. О, көз яшларыны мәнә сездирмәмәк үчүн, үзүнү мәнән чевирдисә дә, мүвәффәг олмады. Бирдән үзүнү әлләрилә өртәрәк ағлады. Һычгырыг ону бөгдүгчә чәйин галхыб-дүшүрдү: Мән исә һирс боғур, кичкәһларымдакы ган дамалары шпшишрди. Дахили һәйчәнларнымы боғмаг үчүн додагларнымы чейнәйирдим. Ахы нә үчүн белә олсун?! Нә үчүн мәс'уд көрпәләрин күл ки ми ачан додаглары гурусун?!

Һәят ки ми гайнар көзләри вахтсыз хәзанын гурбаны олан гончалар ки ми солсун? Аналарын нәвазинкар лайлалары һычгырыг вә көз яшларына гарышмы?!

Мән дүшүндүкчә дүшүнүр, бәдәнин кизилдәйнб, гулагларыны уғулдайырды. Лиза өзүнү әлә алараг үзүнә дағылмыш сачыны әлилә йығышдырды. Онун додаглары Һәлә дә сәйримәкдә иди. Нәзәрләримиз бир-биринә сачылды. Мән онун бахышларында ачызанә бир ифадә олдуғуну дуйдум. О, бойнуну бүкән бәнәфшә ки ми мөзлүм бир көрүнүшлә мәнә бахырды.

Гызым исә өз оюнчагларилә ойнайырды.

— Павлик, ялварырам сәнә, ичәзә вер базара кедим. Ахы белә олмаз. Бах, көр Аня нечә солмушдур. О, ачдыр. Емәк истайыр. Бир дә ки, сән дә зәифләшмисән. Сәнә дә емәк, әтә-чана кәлмәк ләзимдыр.—дейән Лизанын сәси титрәйирди.

О, иسرائла мәнә ялварыб, она ичәзә вермәми хәһиш этдикчә мән дәрүн вә чалпашыг фикирләр бүрүйрдү. Анянын зәиф әлләри, солгун, титрәк додагларындакы сөнүк тәбәссүмләр, Лизанын үрәйимин дәринликләринә гәдәр нүфүз эдән мөзлүм бахышлары, мәнә нараһәт эт-

дикчә, Краснодар көзүмүн өнүндән кәлиб кечирди: бах одур, күчәләр кимсәсиадыр. Ара-бир тәк-тәк көрүнән йолчулар горху вә эһтиятла һара исә тәләсир. Боюнларындан асылмыш автоматнын ағрылыгындан боюнлары әйлимиш ки ми көрүнән алман патруллари кирпи ки ми бүзүшәрәк күчәләрдә долашырлар. Ким исә күчә илә тәләсик кечир. Патрул гышгырыр. Йолчу даяныр. Автомат дилләнир. Гога гары ағыз үстә ерә йыхылыр. Енә сәкилтликдир. О бири күчәдә бир дестә фритс ки ми исә чәкә-чәкә кәтирир. О, мүгавимат кәтәрәри. Һырылдаяраг ону әһәт эдән салдатлары әлиндән гуртармаг үчүн дартылан кәч тәләшлә төйшүйүр. Онун сачлары үзүнә дағылмышдыр. Инсан әлине кечмиш көйрәчин үрәй ки ми, онун да үрәйи дөйүндүкчә синәси галхыб-дүшүр.

Онлар исә бири-биринә көз эдәрәк күлүшүрләр. Сонра исә ону гаранлыг бир күнчә чәкирләр.

Мәнә дәһшәт бүрүйүр. Лизанын күчәһә чыхмасыны тәсәввүр этдикчә түкләрин үрәшир.

— Йох Лизачан, әбәс ерә мәнә ялварма, мән сәни бураха билмәрәм.

— Ахы, Павлик, дөзмүрәм. Аня ачдыр, сәнә емәк ләзимдыр.

— Лиза, ричә эдирәм иسرائ этмә, мәнә дәһшәт бүрүйүр. Ахы сән һара кедә биләрсән? Һәр алдыма өлүм инсана көз гырпыр.—Мән өзүм дә һис этмәдән чарпайыдан галхмак истәркән, ескурәк мәнә боғду. Лиза тәләсик мәнә еримдә узандырыб, үстүмү өртүкдән сонра:

— Яхшы, сән дейән олсун. Анчаг әсәбиләшмә,—деди.

Аня йүүрәрәк һынымызә кәлди. Һәр шей сәкилтләшди. Саат енә дә арамсыз һәлдә тыггылдамаға башлады.

☆

Анянын сәси мәнә юхуди айылтды. Көзләримн ачаркән онун гапы ағзында «мама, мама» дейә ағладыны көрдүм. Бир анлыга вә олдуғуну баша дүшмәдим. Гызымы аняма чағырдым. О, исә гапы ағзында

ағлайырды. Мән ерин ичиндә дир-сәкләнәрәк:

— Аня, Лиза һаны?—дейэ сорушдум.

— О, аняма йүүрәрәк даһа учадан ағлая-ағлая:

— Мамам мәнә өндү вә базара кетди,—деди.

Бир анлыга отаг башыма һәрләнди. Көзүм гаралды. Нә эдәчәйими билмәдим. Күләк һирслә пәнчәрин ачараг ичәри кирди вә эвдәки шейләри әсәбиләкә бири-биринә гатды. Аня даһа бәркдән ағлады. Мән ону бағрыма басдым. О исә синәмдә өзүнә сығыначаг тапарак аста-аста ағладыгча көз яшлары кейнәйими исладырды. О, һычгырдыгча үрәйим дағлавырды. Саат исә арамсыз тыггылдайырды. Беләликлә хейли кетди. Шәр гарышды. Эвмизә чөкән гаранлыг, бир кабус ки ми мәнә вә һимләндәрдди. Синәлә гысылан Аня исә додагларыны бүзәрәк «мамам нийә кәлмәди?...» дейә һәзин-һәзин ағлайырды. Инди мән нә этмәли идики?!

Аняны даһа да горхутмамаг үчүн гүвәмн топлараг аяга дуруб-лампаны яндырдым. Байырда исә күләк әсир, үчүг эвләрин кәрпачлары тапылыты илә күчәләрә төкүлдүрдү. Ара-бир автоматлар дилләнәрдди. Аня гучагында додагыны бүзәрәк, көз яшы ичиндә юхуя кетди. Мән онун юхуда белә тез-тез көксүнү өтүрдүйүнү вә бәзән дә гымышдыгыны көрүр вә мышлыгысыны динләйирдим. Беләликлә кечә кетди. Нефти гуртаран лампамызын шыгы титрәйәрәк бирдән сөндү. Мән исә сәһәрә гәдәр ону көзләдим, ләкин о кәлмәди.

Һәким чбиндан папирос чыхарыб, мәнә дә тәклиф этди, мән кирип чәкиб әввәл онун, сонра дә өзүмү папиросуму яндырдым.

— Бәли, йолдаш капитан,—дейэ б, сөзүнә давам этди,—мән ону чох көзләдим. Сағалдыгдан сонра ахтардым. Бүтүн гоһум вә танышлардан сорушдум. Ләкин бир сораг ала билмәдим. Мән һәр ахшам гаранлыг гарышанда, Аняны бағрыма бәсәрәг, күнәшин сон сарылдыларына

баха-баха ону көзлөдим. Һәр сәһәр күнөшин илк шуалары пәнчәрәдән ичәри сүзүләркән, онун гапыны ачараг ичәри кирәчәйини көзлөдим. Нәһайәт сиз кәлдiniz, лакин о, енә кәлмәди. Мән һәмашә гызымын суалына: «сәбр эт гызым, анан кәләчәк...» дедим. Анчаг о, кәлмәди, йолдаш капитан. Мән элә зәни эдирдим ки, ону тапачағам. Мәним көрпә гузум Аня ана нәвазишәндән мәһрум олмайыб севимли Лизама говушачаг вә онун мәстәдичә лайла сәсинин аһәнкилә мышыл-мышыл юхуя кедәчәкдир.

Һәким дәриндән көксүнү өтүрәрәк сәһбәтини битирди. Мән әлимдәки пәпәросу бәркдән сүмүрдүм. Әлләрим әсәбиликлә титрәйирди. Һәким исә көзләрини ерә зилләйиб дәрин фикрә кетмишди.

— Йолдаш капитан, тез бура кәлин,— дейә дөйүшчүләрдән ким исә мәни тәләшлә чағырды. Онлар нә үчүнсә бир ерә топлашмышды. Мән илк бахышда һеч нә баша дүшә билмәдим. Онлар мәнә йол верди.

Ганова яхынлашаркән түкләрим биз-биз олды. Дөйүшчүләрдән бири мәнә изаһат верирди:

— Кетдикчә торпарын юмшалдыгыны һисс эдирдик. Бу бизим ишимизи сүр'әтләндирди. Нәһайәт күлүнк бирдән боша чыхды. Бир аздан исә торпаг алтындан мейитләр көрсәнмәйә башлады. Гаршымыздакы бөйүк чухурда, бир-биринин үс-түнә төкүлән гоча, гадын, гыз вә ушаг мейитләри әйбәчәр бир һала дүшмүшдү. Дөйүшчүләрдән ким исә:

— Душегубканын гурбанлары!— дейә пычылдады. Мейитләр ичәриндә, ағ юн шала бүрүнмүш, әлиндә картоф вә кәләмлә долдурулмуш тор зәнбил олан бир гадын чәсәди диггәтими чәлб этди. Мән ону архасы үстә чевирдим, онун үст-башы чырылмыш, көзләри исә чыхарылмышды.

— Лиза!!!— дейә гышгыраң һәким дөйүшчүләрин голлары арасына йыхылды. Мән Аняны узага апармағы бир нәфәрә тапшырдым.